

Texnosferaning aksiosferaga tahdidi

Oripov Elyor Shavkatovich

QDPI, Huquq ta'limi kafedrası mudiri (PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqola texnosferaning aksiosferaga, ya'ni insoniyatning qadriyatlar tizimiga qanday tahdid solayotgani haqida. Texnosferaning rivojlanishi texnologiyalar va texnik vositalar yordamida jamiyat hayotiga jiddiy o'zgarishlar olib keldi. Bu jarayon aksiosfera – jamiyatning ma'naviy va axloqiy tamoyillariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Maqolada texnosfera va aksiosfera o'rtasidagi dialektik ziddiyatlar, qadriyatlarning zamonaviy texnologiyalar ta'sirida qanday o'zgarayotgani hamda bu o'zgarishlarning ijtimoiy va madaniy oqibatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: texnosfera, aksiosfera, qadriyatlar, texnologiya, ma'naviyat, axloq.

Аннотация: В данной статье рассматривается угроза техносферы аксиосфере, то есть системе человеческих ценностей. Развитие техносферы, включающей технологии и технические средства, привело к значительным изменениям в жизни общества. Этот процесс оказывает существенное влияние на аксиосферу – духовные и моральные принципы общества. В статье анализируются диалектические противоречия между техносферой и аксиосферой, как современные технологии влияют на изменение ценностей, а также социальные и культурные последствия этих изменений.

Ключевые слова: техносфера, аксиосфера, ценности, технологии, духовность, мораль.

Abstract: This article explores the threat of the technosphere to the axiosphere, which represents the system of human values. The development of the technosphere, driven by technology and technical means, has led to significant changes in societal life. This process has had a profound impact on the axiosphere—the moral and ethical foundations of society. The paper analyzes the dialectical conflicts between the technosphere and axiosphere, how modern technologies are reshaping values, and the social and cultural implications of these changes.

Key words: technosphere, axiosphere, values, technology, spirituality, morality.

Introduction (Kirish)

"Texnosfera" va "Aksiosfera" tushunchalari ilmiy va falsafiy atamalar bo'lib, ular jamiyatdagi texnologiyalar va qadriyatlar tizimini ifodalash uchun qo'llaniladi. "Texno" so'zi yunon tilidagi "tekhnē" (τέχνη) so'zidan kelib chiqqan bo'lib, lug'aviy ma'nosi "san'at, hunar yoki mahorat" degan ma'noni bildiradi[1]. Bugungi kunda bu so'z texnologiya bilan bog'liq sohalarda qo'llaniladi va "texnologiya, texnika, ilmiy-texnik yutuqlar" kabi tushunchalarni anglatadi. "Sfera" so'zi yunoncha "sphaira" (σφαῖρα) so'zidan kelib chiqqan bo'lib, lug'aviy ma'nosi "shar" yoki "doira" demakdir. Bu atama ko'pincha faoliyat, ta'sir doirasi yoki o'ziga xos muhitni bildiradi[2].

Texnosfera insoniyat tomonidan yaratilgan texnik vositalar, texnologiyalar va texnologik infrastrukturadan iborat dunyo maydonidir. U yer yuzidagi tabiiy ekosferaga texnik va texnologik jihatlar qo'shilgan holda shakllanadi. Texnosfera jamiyatning texnologiyalarga bog'liqligini va texnologiyalarning ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik jihatlariga ta'sirini anglatadi. Texnosferaning rivojlanishi odamlarning turmush tarziga,

axloqiy va ijtimoiy qadriyatlariga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin, chunki texnologik yangiliklar jamiyatni tez o'zgartiradi.

"Aksiosfera" so'zi ham ikki qismdan iborat: "aksio" (qadriyat yoki axloqiy prinsip) va "sfera" (maydon yoki soha). Bu atama qadriyatlar tizimini ifodalaydi[3].

Aksiosfera insoniyatning ma'naviy, axloqiy va madaniy qadriyatlaridan iborat sohani anglatadi. Bu jamiyatda shakllangan va e'tirof etilgan axloqiy, madaniy, diniy, va ruhiy tamoyillarning yig'indisini tashkil etadi. Aksiosfera ijtimoiy munosabatlarda, shaxslararo aloqalarda, va jamiyatning umumiy madaniy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Texnosferaning tez rivojlanishi va global texnologik jarayonlar aksiosferaga tahdid solishi mumkin, chunki zamonaviy texnologiyalar qadriyatlar tizimini o'zgartirib, yangi axloqiy muammolarni keltirib chiqaradi.

Texnosfera insoniyat tomonidan yaratilgan texnologiyalar va texnik vositalar majmuasi bo'lib, uning rivojlanishi jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy hayotiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Biroq, texnosferaning tez sur'atlar bilan rivojlanishi aksiosferaga, ya'ni qadriyatlar tizimiga tahdid solmoqda. Ushbu maqolada texnosferaning aksiosferaga tahdidi, bu tahdidning jamiyatning ma'naviy va axloqiy asoslariga qanday ta'sir ko'rsatayotgani tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi texnosferaning rivojlanishi va aksiosfera o'rtasidagi ziddiyatli munosabatlarni o'rganish hamda bu jarayonning ijtimoiy va madaniy oqibatlarini aniqlashdan iborat.

2. Methods (Materiallar va usullar)

Mazkur tadqiqotda falsafiy va sotsiologik yondashuvlar qo'llanildi. Tadqiqot usuli sifatida qiyosiy-tahliliy usul tanlandi, ya'ni texnosfera va aksiosferaning o'zaro ta'siri boshqa jamiyatlarda qanday kechayotgani va bu jarayonlarning dinamikasi tahlil qilindi. Falsafiy asarlardan foydalanib, qadriyatlar va texnologiyalar o'rtasidagi dialektik munosabatlar, zamonaviy texnologiyalarning qadriyatlar tizimiga qanday ta'sir ko'rsatishi o'rganildi.

Shuningdek, sotsiologik yondashuv orqali zamonaviy texnologiyalar rivoji natijasida aksiosferada yuzaga kelgan o'zgarishlar statistik ma'lumotlar bilan tahlil qilindi.

Hegelning dialektika nazariyasiga ko'ra, har qanday jarayon qarama-qarshiliklar orqali rivojlanadi. Texnosfera va aksiosfera o'rtasidagi munosabatni dialektik nuqtai nazardan tahlil qilsak, texnologik taraqqiyot (tezis) va an'anaviy qadriyatlar (antitezis) o'rtasidagi ziddiyatlar orqali yangi shakllanish (sintezis) yuzaga keladi. Bu jarayon texnosferaning qadriyatlarni qayta shakllantirishiga olib keladi, lekin bu shakllanish aksiosfera uchun xavf tug'diradi[4].

Texnosfera o'rtaga yangi qadriyatlarni, shaxsiy erkinlik, raqamli demokratiya, texnologik innovatsiyalarni kiritib, axloqiy me'yorlarni yangilashni talab qiladi. Aksiosfera esa an'anaviy qadriyatlarni saqlashga harakat qiladi va bu ziddiyat dialektik jarayonni yuzaga keltiradi.

3. Results (Natijalar)

Tadqiqot natijalariga ko'ra, texnosferaning aksiosferaga tahdidi bir nechta asosiy omillarda namoyon bo'ladi:

- **Qadriyatlarning tezkor ravishda o'zgarishi:** Texnosferaning rivojlanishi axloqiy va ma'naviy qadriyatlarning zamonaviy texnologiyalar va raqamli vositalarga moslashishini talab qilmoqda. Natijada qadriyatlar tizimi o'zining asosiy tamoyillarini yo'qotishi yoki yangi talqinlarga ega bo'lishi kuzatilmoqda.
- **Individ va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatlar kuchayishi:** Texnologiyalar rivojlanishi natijasida individuallik va individual erkinlik qadriyatlari kuchayib, an'anaviy kollektiv qadriyatlar va jamiyatdagi umumiy axloqiy me'yorlar susaymoqda.
- **Ma'naviy qashshoqlik va axloqiy inqirozning yuzaga kelishi:** Raqamli texnologiyalarning keng joriy qilinishi natijasida insonlar o'rtasidagi to'g'ridan-to'g'ri muloqotlar kamayib, virtual qadriyatlar shakllanmoqda. Bu esa jamiyatning ma'naviy qashshoqligiga olib kelmoqda.

4. Discussion (Muhokama)

Texnosfera va aksiosfera o'rtasidagi dialektik ziddiyatlarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, texnologik rivojlanish jamiyatning ma'naviy va axloqiy tamoyillariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Zamonaviy texnologiyalar jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy hayotini yengillashtirsa-da, aksiosferaning barqarorligini buzmoqda. Bu holat texnosferaning ustunligi natijasida qadriyatlarning dinamik o'zgarishiga olib kelmoqda. Ayniqsa, inson huquqlari, shaxsiy erkinlik va axloqiy tamoyillar zamonaviy texnologiyalar ta'sirida qayta shakllanmoqda. Ushbu jarayonlarni boshqarish texnosfera va aksiosfera o'rtasidagi muvozanatni tiklash uchun axloqiy-ijtimoiy nazorat mexanizmlarini rivojlantirish zarur. Texnosfera va aksiosfera determinizmini ta'minlovchi axloqiy-ijtimoiy nazorat mexanizmlari texnologiyalar rivoji bilan jamiyatning axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarini muvofiqlashtirishga qaratilgan bo'lishi lozim. Ushbu mexanizmlar texnologiyalarning insoniyat uchun xavfsiz, axloqiy jihatdan maqbul va ijtimoiy barqaror bo'lishini nazorat qilish vazifasini bajaradi. Fikrimizcha, axloqiy-ijtimoiy nazorat mexanizmlari quyidagicha bo'lishi mumkin:

1. Qonunchilik va me'yoriy-huquqiy nazorat:

Texnologiyalarning rivojlanishi va qo'llanishi doirasida davlat tomonidan ishlab chiqilgan qonun va qoidalarga amal qilish lozim. Bu qonunlar texnologik rivojlanish bilan bog'liq axloqiy va ijtimoiy masalalarni tartibga soladi, texnosferaning aksiosferaga tahdid qilmasligini ta'minlaydi. Shuningdek, texnologiyalarning raqamli sohalardagi qo'llanilishi shaxsiy ma'lumotlarning maxfiyligi va xavfsizligini ta'minlovchi qonuniy mexanizmlar orqali tartibga solinishi kerak.

2. Axloqiy kodekslar va etika qo'mitalari:

Xar bir ijtimoiy tuzilma o'z faoliyatlarini axloqiy jihatdan mas'uliyatli olib borishi uchun axloqiy kodekslarga rioya qilishi lozim. Bu kodekslar texnologik yangiliklarning ijtimoiy va axloqiy muvozanatni buzmasligini ta'minlaydi. Ilmiy va texnologik innovatsiyalarning axloqiy ta'sirini tahlil qilish va baholash uchun ijtimoiy va ilmiy

mutaxassislardan iborat etika qo'mitalari tuzilishi kerak. Ushbu qo'mitalar yangi texnologiyalarning insoniyat qadriyatlari va jamiyat barqarorligiga ta'sirini oldindan baholaydi.

3. Ijtimoiy monitoring va ta'sirchanlik tizimlari:

Texnologiyalarning rivoji jamiyat tomonidan nazorat qilinishi zarur. Jamiyat texnologiyalar qanday rivojlanayotgani, ularning ijtimoiy va axloqiy ta'siri qanday bo'layotgani ustidan nazorat o'rnatishi va baholashi kerak. Texnologiyalarning ijtimoiy va axloqiy jihatlarini ko'rib chiqish uchun muntazam ravishda jamoatchilik muhokamalari va ilmiy-tadqiqotlar o'tkazilishi lozim.

4. Ekologik monitoring va barqarorlik dasturlari:

Texnologiyalarning atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish va ekologik muvozanatni saqlash uchun doimiy monitoring tizimlari joriy qilinishi kerak. Bu texnosfera aksiosferaga ekologik tahdid solmasligini ta'minlaydi. Har qanday texnologik yangilik ekologik standartlarga mos bo'lishi va atrof-muhitga zarar keltirmasligi uchun maxsus nazorat organlari tomonidan tekshirilishi zarur.

5. Ta'lim va axloqiy tarbiya tizimi:

Texnosferaning aksiosferaga tahdid qilmasligi uchun texnologiya va axloqiy qadriyatlar o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish muhimdir. Shu sababli, ta'lim tizimida texnologiyalarni mas'uliyat bilan qo'llash va axloqiy me'yorlarga amal qilish haqida ma'lumot beruvchi maxsus kurslar kiritilishi kerak. Ommaviy axborot vositalari texnologik yangiliklarning ijtimoiy va axloqiy jihatlariga e'tibor qaratishi, odamlarni bu borada xabardor qilishda muhim rol o'ynaydi.

6. Texnologik barqarorlikni rag'batlantirish mexanizmlari:

Ishlab chiqaruvchilar o'z faoliyatida ijtimoiy mas'uliyatni his etishlari lozim. Ijtimoiy javobgarlik dasturlari orqali texnologiyalar faqat iqtisodiy foyda emas, balki ijtimoiy va ekologik foyda ham keltirishi kerak. Innovatsiyalarni rag'batlantirish uchun davlatlar barqaror texnologiyalar ishlab chiqadigan kompaniyalarga imtiyozlar yaratishi lozim.

Ushbu nazorat mexanizmlari texnosfera va aksiosfera o'rtasida muvozanatni saqlashga yordam beradi, texnologiyalarning insoniyat va tabiatga zarar yetkazmasligini, aksincha, foyda keltirishini ta'minlaydi.

Xulosa (Conclusion)

Tadqiqot natijalarini xulosa qilib aytganda, texnosferaning aksiosferaga tahdididni oldini olish uchun texnokratik olam qadriyatlari tizimini ishlab chiqish lozim. Bu olam qadriyatlari texnologiya va ilmiy taraqqiyot bilan bog'liq holda rivojlanadi, shuningdek, insoniyatning axloqiy, madaniy va ijtimoiy jihatlarini ham qamrab oladi. Texnokratik jamiyatning qadriyatlari quyidagi xususiyatlarga ega bo'lishi kerak:

1. Ilmiy asoslanganlik va ratsionallik:

Texnokratik olam qadriyatlari ilm-fan va texnologiyaning ratsional natijalariga asoslanishi kerak. Ushbu qadriyatlar qaror qabul qilish jarayonlarida ilmiy faktlarga tayanishi, insoniyatning turli muammolarini hal qilishda aniq va ishonchli yechimlar taklif etishi lozim.

2. Innovatsiyalar va rivojlanishga ochiqlik:

Texnokratik olam doimiy yangilik va rivojlanishni talab qiladigan muhitdir. Shunday qilib, texnokratik qadriyatlar innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashi va texnologik taraqqiyotga ochiqlikni rag'batlantirishi kerak. Bu jamiyatda doimiy o'zgarishlarga moslashish va yangi imkoniyatlardan foydalanish qobiliyati qadrlanadi.

3. Axloqiy mas'uliyat va barqarorlik:

Texnologiyalarning tezkor rivojlanishi bilan bir qatorda, axloqiy mas'uliyat ham yuqori bo'lishi kerak. Insoniyat texnologiyani axloqiy me'yorlarga asoslangan holda qo'llashi, atrof-muhitni himoya qilish, ijtimoiy adolatni saqlash kabi mas'uliyatli qadriyatlar rivojlantirilishi kerak. Texnologik taraqqiyot va inson huquqlari, ekologiya, tenglik o'rtasidagi muvozanat barqarorlikka asoslangan bo'lishi lozim.

4. Texnologiyalar va insonning farovonligi o'rtasidagi muvozanat:

Texnokratik olamda texnologiyalar insoniyat farovonligini oshirishga xizmat qilishi kerak. Bu qadriyatlar insonlarning sifatli hayot kechirishini ta'minlash, shaxsiy hayot, sog'liq, ta'lim va ijtimoiy himoya kabi muhim masalalarni texnologiyalar yordamida yaxshilashga qaratilgan bo'lishi lozim.

5. Demokratiya va teng huquqlilik:

Texnologik vositalar orqali teng huquqlilik va ijtimoiy adolatni ta'minlash qadriyatlari kuchayishi kerak. Texnokratik olamda texnologiyalar jamiyatdagi tengsizlikni kamaytirishga, barcha insonlarga teng imkoniyatlar yaratishga xizmat qilishi zarur.

6. Raqamli madaniyat va axloq:

Texnologik olamda raqamli madaniyat va axloqiy qoidalar muhim rol o'ynaydi. Shaxsiy ma'lumotlarning maxfiyligini himoya qilish, raqamli etikani saqlash, texnologiyalarning inson huquqlariga tahdid solmasligini ta'minlash texnokratik qadriyatlarning ajralmas qismi bo'lishi kerak.

7. Texnologiya va insoniyat manfaatlarini o'rtasidagi muvofiqlik:

Texnokratik olamda texnologik yutuqlar insoniyat manfaatlariga xizmat qilishi kerak. Texnologiyalarning axloqiy cheklovlari bo'lishi, ular insonlarga zarar yetkazmasligi, balki jamiyat farovonligi va rivojlanishiga xizmat qilishi lozim.

Texnokratik qadriyatlar insoniyatning texnologiyalarga bo'lgan ishonchini saqlashga qaratilgan bo'lishi kerak, bunda har bir texnologik rivojlanish inson hayotini yaxshilash, axloqiy me'yorlarni hurmat qilish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilishi muhimdir.

Texnosferaning aksiosferaga ta'siri jamiyat uchun yangi qiyinchiliklar va tahdidlarni keltirib chiqarmoqda. Ma'naviy va axloqiy qadriyatlarning texnologik inqilob sharoitida qayta shakllanishi jamiyat barqarorligiga zarar yetkazishi mumkin. Shuning uchun texnosfera va aksiosfera o'rtasidagi dialektik ziddiyatlarni hal qilish uchun har ikki sohani birgalikda rivojlantirish va muvozanat saqlash bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqilishi

lozim. Ushbu maqola texnosferaning aksiosferaga tahdidi haqida tushuncha beradi va kelgusidagi tadqiqotlar uchun ilmiy asos yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Platon. "Gorgiy". Harvard University Press, Loeb Classical Library. 1925 y. B. 447-448
2. Platon. "Timaeus". Hackett Publishing Company. 1999 y. B. 33-34
3. Назаров Қ. Н. Қадриятлар тизими: барқарорлик ва ўзгарувчанлик диалектикаси. фал. фан. док. дисс. – Тошкент: Фалсафа ва ҳуқуқ институти, 1996. – Б.-294;
4. Georg Vilgelm Fridrix Gegel. "Ruh fenomenologiyasi". Oxford University Press. 1977 y. B. 16-27.